

HACIYEVA HƏQİQƏT

fil.f.dos.

ADU

ATALAR SÖZÜ, IDIOMLAR VƏ FRAZEOLOGİZMLƏR İŞLƏNMƏ FUNKSIYALARI

XÜLASƏ

Ədəbiyyatda atalar sözlərinin çoxlu təriflərinə rast gəlmək olar. Atalar sözünün nə olduğuna dair çoxlu sağlam düşüncə var və bu, elmi təriflərə uyğundur. Məşhur tərif atalar sözlərini "müdrikliyin qısa bir ifadəsi" kimi təsvir edir.

Qeyd edilən ilk elmi təriflərdən biri F.Seilerin tərifidir. O, atalar sözlərini "[i]n xalq dilində, didaktik meylə və yüksək formaya malik öz məzmunlu deyimlər" kimi müəyyən etmişdir. Bu tərifdə problemli olan, André Jollesin artıq ciddi etirazını bildirdiyi atalar sözünün fərz edilən didaktik təbiətidir. Çünki öyrədicilik atalar sözünün funksiyası ola bilsə də, o, atalar sözünün bir çox funksional dəyərlərindən yalnız birini təmsil etdiyinə görə məcburiyyətdə deyil. Populyarlıqla bağlı olaraq, hazırkı tərifdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, atalar sözləri bir dil birliyində geniş yayılmalı və tanınmalıdır və onlar kollektiv mülkiyyəti təmsil etməlidirlər. Digər tərəfdən, atalar sözü adətən folklorda, yəni təcrübələrin ümumiləşdirilməsi və onların mənəvi rəhbər prinsipdə formal şəkildə əbədləşdirilməsi yolu ilə yaranır (yeni orada). Bununla belə, qeyd etmək lazımdır ki, populyarlıq meyarını müəyyən etmək çətinidir. Hələ 1836-cı ildə Wander "atalar sözü" olan problemi tanıdı. İstər ali riyaziyyat, istərsə də məntiqlə fərqi yoxdur: Bütün üsullar yalnız qayda kimi tanınıb-tanınmadığını müəyyən edə bilər.

Açar sözlər: atalar sözü, idiomlar, fərq və işlənmə yeri, folklor və xalq dili

Atalar sözləri nədir? Hər bir şəxs üçün frazeologizmlərin ixtiyari qaydaları, düsturları sözdə atalar sözləridir, çünki onları şəxsi münasibətlər və ictimai hadisələrlə bağlı təcrübə və müşahidələrini hazır şərh şəklində cəmlənmiş formada təqdim edə bilirlər. Biz onlardan hər hansı fakt və ya hadisəni konkret kontekstdə şərh etmək üçün istifadə edə bilərik, ona görə də atalar sözləri həyatın özü qədər ziddiyyətli. Bir atalar sözünü elmi olaraq necə təyin edə bilərik? Çoxlu müxtəlif təriflər mövcuddur: - Burger onlara aşağıdakı kimi tərif verir: "Onlar kontekstlə leksik elementlə əlaqələndirilməli olmayan öz məzmunlu cümlələrdir." (6.1) Fleischer atalar sözlərini frazeologizmlər sırasına daxil etmir, onları mikromətn kimi istisna edir, lakin buna baxmayaraq, frazeologizmlərlə çoxlu ümumi cəhətlərin olduğunu etiraf edir; (6.2) Atalar sözü "xalq dilində didaktik meyillər və yüksək formada dövr edən qısa deyimdir". Seiler(6.3); - Atalar sözləri ümumi və ya ən azı geniş şəkildə tanınan, möhkəm və daimi şəkildə qurulmuş, qısa şəkildə ifadə olunmuş həyat qaydasını və ya ümumiləşdirilmiş həyat təcrübəsini ehtiva edən cümlələrdir və s. Bu tərifləri nəzərdən keçirdikdən sonra aşağıdakı ən vacib

xüsusiyyətləri qeyd etmək olar. atalar sözünün: - cümlənin qısa, sabit forması - didaktik meyllər; - təsvir; - folklor; - reproduktivlik və - metaforik mənasıdır.

Burgerə görə atalar sözünün üç funksiyasını ayırırıq:

- Həqiqətin təminatı: “Təbii ki, həmişə belə olacaq ki, atalar sözlərinin həqiqəti mütləq deyil, qismən də olsa, nisbi olaraq başa düşülür: müəyyən vəziyyətlər, yaşayış şəraiti və s.” (6.4).

- Təlimat: “ Əgər atalar sözünün həqiqət olduğunu söyləsəniz, praktiki olaraq didaktik istifadəyə doğru addım uzaqda deyil. Atalar sözləri o zaman təkcə situasiyaların “doğru” şərtləri deyil, eyni zamanda fəaliyyət üçün göstərişlərdir, onlar “tənzimləyici” funksiya alırlar. Atalar sözünün “müəllimlik meyli” deyildikdə, hər şeydən əvvəl bu nəzərdə tutulur. ” Kontekst funksiyaları: atalar sözü təsdiq və hərəkət üçün dəstək rolunu oynaya bilər. Burger: “Atalar sözlərinin arqumentativ şəkildə istifadə edilməsi, arqumentlərə dəstək və ya hərəkətlərə bəraət qazandırması, şübhəsiz ki, bugünkü atalar sözləri istifadəsinin diqqət mərkəzində deyil. Köhnə mətnlərdə isə bu atalar sözünün mərkəzi funksional sahəsidir. Atalar sözünün digər frazeologizmlərdən əsas fərqləri hansılardır? Atalar sözünün digər frazeologizmlərdən ən mühüm fərqi ondan ibarətdir ki, atalar sözü digər frazeologizmlərdən fərqli olaraq qapalı cümlədir. Digər frazeologizmlər bir cümləyə toxunmalıdır. “Atalar sözləri öz mikromətnlərini təmsil edir. Onlar dilin leksikonunda adlandırma vahidləri kimi saxlanmır və buna görə də leksik vahidlər kimi “çoxalır” deyil, digər mikromətnlər və qismən mətnlər (şeyrlər və s.) kimi “sitat gətirir”.

Atalar sözləri haradan gəlir? Mieder atalar sözlərinin mənşəyinə dair dörd mənbənin adını çəkir: - Aristotel, Platon, Homer, Sofokl, Aristofan, Esxil, Euripides, Plautus, Terens, Cicero, Horace və digər Roma müəlliflərinin yunan və latın antıqları, məsələn, hümməyən itlər. dişləməz, əl- əli yuyar, uşaqlar sözün düzünü danışar. və s.;

Müqəddəs Kitab - Əhdi-Ətiqin 46 kitabından ən qədim mətnlər eramızdan əvvəl 9-cu əsrə aiddir, bir çox atalar sözləri də Əhdi-Cədidin 27 kitabından gəlir, məsələn, hər şey sevgiyə qalib gəlir.

Atalar sözləri hansı funksiyanı yerinə yetirir? Röhrich/ Mieder bunu atalar sözləri üçün funksiya siyahısı ilə izah edir ki, bu da aşağıdakı funksiyaları ehtiva edir: xəbərdarlıq, inandırma, mübahisə, təsdiq, təsəlli, sakitləşdirmə, inandırma, məzəmmət, bəyanat, xarakterizə, izahat, təsvir, əsaslandırma və xülasə. Adi sözlər atalar sözlərindən ona görə fərqlənməlidir ki, onlar həmişə qeyri-məcəzi xarakter daşıyır və “yeni” fikirlər ifadə etmir, daha çox təbii qəbul edilən şeylərdir.

Burger tipik adi hallar kimi aşağıdakıları adlandırır:

-nə olmalıdırsa, olmalıdır; yalnız bir dəfə yaşayırsan; hər şeyin dəyəri var; şeylərə həqiqətən olduğu kimi baxın.

Bu ifadələr “ümumi biliklər əsasında öz-özünə aydın olan” faktları ifadə edir . Hər şeydən əvvəl, biz təbii olaraq qəbul ediləcək bir şey deyə bilmərik, əksinə "hərəkətləri qiymətləndirmək və ya hərəkətlərə haqq qazandırmaq üçün".Burger (kvazi) tautoloji cümlələri aşağıdakı kimi fərqləndirir: Çox şey çoxdur; Nə olmalıdır,

olmalıdır və trivia və ya həqiqətlər, yəni həmişə doğru cümlələr: yalnız bir dəfə yaşayırsan; Həyat çətindir; Hər şeyin müsbət və mənfi tərəfləri var.

Məsələn, Fleischer bu nümunələri verir: Biznes biznesdir. Xidmət xidmətdir və s. „Commonplaces“ mürəkkəbliyi azaltmaq funksiyasını yerinə yetirir ki, bu da sakitləşdirici təsir göstərir, məsələn, siz istədiyiniz hər şeyi edə bilərsiniz və ya öz hərəkətlərinizi əsaslandırma bilərsiniz, məsələn, sənətkarlıq sənətkarlıqdır.

Atalar sözünün elmi cəhətdən nəzərdən keçirilməsi, atalar sözünün folklor və xalq dilinin bir hissəsi kimi həm mütəxəssislərdə, həm də sadə insanlarda böyük marağa səbəb olmasından irəli gəlir. Almandilli dünyada latın, ləhcə və alman atalar sözləri yaşdan asılı olaraq əsrlər boyu toplanmış və ədəbiyyatda da qorunmuşdur. Kolleksiyaaların məqsədləri əsasən təhsil və didaktik xarakter daşıyırdı. Bu kəlam alman dilçiliyində ciddi elmi xarakter almışdır, yalnız 19-cu əsrdə Wanderin bu günə qədər ən böyük deyimlər toplusu olan " Deutsches Sprichwortenlexikon" ilə.

Bu mülahizə atalar sözlərinin linqvistik hərəkət kontekstində müvafiq statusunu aydınlaşdırır. Müvafiq olaraq, onlar linqvistik rutinlər baxımından bu işin mövzusu olmalıdır. Bu məqsədlə atalar sözlərini digər oxşar dil hadisələrindən fərqləndirmək üçün əvvəlcə aşağıdakı tərifli. veriləcəkdir. Bundan əlavə, atalar sözünün formal xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilir. Bundan əlavə, atalar sözlərinin frazeologizmlərə mənsubiyyəti polileksiklik, möhkəmlik və idiomatiklik aspektləri ilə əsaslandırılır , sonra onları frazeologiyaanın ümumi sahəsinə təsnif etmək mümkün olsun deyər. Nəhayət, atalar sözünün müxtəlif funksiyaları və atalar sözünün istifadəsinin mövcud vəziyyəti daha ətraflı araşdırılır.

Atalar sözü ilə bənzər olan deyimlər- idiomlar da var. Bəs onların arasındakı fərq necə ayırd edilir? Atalar sözü formasına, quruluşuna, funksiyasına görə idiomlardan fərqlənir. Atalar sözləri tərtibinə görə dəyişməz sabit cümlələr əmələ gətirir. Bundan əlavə, atalar sözləri frazema və ya lüğət vahidi deyil. Buna baxmayaraq, bunlar öz möhkəmliyinə və izah oluna bildiyinə görə frazeologiyaanın tərkib hissəsi sayılır. Bundan əlavə, atalar sözləri idiomlarla müqayisədə mənalı olmaq məcburiyyətində deyil, şəkilli ola bilər. Bundan əlavə, bu təcrübələr “Erkən quş qurdu tutur”[6.5] kimi xəbərdarlıqlar, mühakimələr, tənqidlər və fikirlər ifadə edir.

İdiomalar leksik sistemin ən azı iki vahidindən (leksemadan) ibarət sözlər qrupunu ehtiva edən frazemalardır. Bu leksemlərin nizamlı və ya qeyri-müntəzəm əlaqəsi ola bilər. Müntəzəm bağlı leksemlər adətən öz mənasında sərbəst söz qrupu olur .[6.6].

İdiomlar ilə atalar sözü arasında aydın fərqlərə baxmayaraq, keçidlər də var, çünki çox vaxt dəqiq sərhəd çəkmək mümkün olmur, məcazi məna daşıyır, lakin adətən məcazi mənada istifadə olunur. İdiomlardan istifadə etmək üçün aşağıdakı səbəblər var:

1.Ünsiyyəti gücləndirir: İdiomlar mənanı çatdırmaq üçün qısa və canlı bir yol təqdim edir.

2.Rəng və ifadəlilik əlavə edir: İdiomlar dilə rəng və ifadəlilik gətirir.

3.Mədəni anlayışı göstərir: Deyimlər mədəniyyətdə dərin kök salır və dilin tarixini, ənənələrini və dəyərlərini əks etdirir.

4. Nüans və incəliyi çatdırır: İdiomlar çox vaxt hərfi dillə asanlıqla ifadə edilə bilməyən nüanslı və ya incə mənaları çatdırır.

5. Dil səlisliyini təkmilləşdirir: İdiomlara yiyələnmək dil biliyinin əlamətidir.

İdiomlar hər hansı mədəniyyətin ruhuna açılan pəncərələr kimidir. Onlar bir dilin mədəniyyətinə və tarixinə dərinlən kök salmışdır. Bu səbəblə idiomları böyük maraqla kəşf edib mənimsəyirlər.

Nitq fiquru ilə atalar sözü arasında aydın fərqlərə baxmayaraq, keçidlər də var, çünki çox vaxt dəqiq sərhəd çəkmək mümkün olmur

Atalar sözlərini idiomatik birləşmələrdən fərqləndirməmişdən əvvəl onlar arasındakı ortaq cəhətlərə nəzər salaq: -atalar sözləri aşağıdakı struktur-semantik xüsusiyyətlərinə görə frazeoloji birləşmələrlə oxşarlıq təşkil edirlər; -hər ikisinin leksik tərkibi sabit və birləşmə daxilində komponentlərinin sırası əsasən dəyişməzdir; -həm atalar sözləri, həm idiomların əksəriyyətinin semantik mənası fiqurativ, məcazi xarakter daşıyır; -hər ikisinin əksəriyyəti semantik baxımdan motivləşməmiş (qeyri-motivləşmiş) vahidlərdir; -hər ikisini təşkil edən komponentlər leksik mənalarını itirib və yaranmış frazeoloji mənada yalnız onun elementləri iştirak edir; -hər ikisi danışq prosesində yaranmayıb, dildə hazır şəkildə mövcuddurlar. Lakin atalar sözləri idiomlarla tam eynilik təşkil etməyib, həm semantik, həm struktur, həm də daşdığı funksiyalara görə bir-birindən fərqlənirlər. İdiomlardan fərqli olaraq, atalar sözləri həmişə cümb tərkibli olur (nəqli, sual, əmr). İdiomlar isə heç bir cümlə xarakteri daşımır və özləri cümlə yaradır. Atalar sözləri isə daha çox mürəkkəb cümlə şəklində olub tabesiz və ya tabeli mürəkkəb cümlənin bir tərəfi kimi çıxış edir

Atalar sözləri cümlədə və ya danışq prosesində didaktik vəzifə daşıyırlar ki, idiomlar bu vəzifədən məhrumdurlar (öyrədici, tərbiyəedici, öyüdverici, nəsihətverici və s.). idiomlar isə hər hansı bir cəhəti, xüsusiyyəti (ismi frazeologizmlər), əlaməti (adyektiv frazeologizmlər), hərəkətin tərzini, zamanını (adverbial frazeologizmlər) və ya hərəkətin özünü (feili frazeologizmlər) ifadə edib nominativ funksiya daşıyırlar. Beləliklə, hər bir atalar sözü ünsiyyət prosesində müəyyən bir məqsəd daşıyıb, vəzifə yerinə yetirirlər. Bunlarda insanların həyat təcrübəsindən alınan nəticələr, tərbiyəvi təsiredici, düşündürücü və s. müsbət keyfiyyətlər vardır.

Ümumiyyətlə, atalar sözü və idiomlar arasında fərq qyulmamalıdır. İdiomların köməkliyi ilə uşaqlar və gənclər alman dilindəki müxtəlifliyi və dəyişkənliyi ayırd edə bilirlər.

Frazeologizmlərdən daha çox lətifə və anekdotlarda qeyri- müəyyənliyə görə istifadə edirik.

Ədəbiyyat

1. Burger S. 2010. Eine Einstellung am Beispiel des deutschen 5. Neu bearbeitet auf Berlin. Schmidt.
2. Fleischer Wolfgang. Phraselogie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig 1982
3. Seiler. Fridrich. Deutsche Sprichwörterkunde 1997
4. Horst Beyer: Sprichwörterlexikon - Sprichwörter und sprichwörtliche Ausdrücke aus deutschen Sammlungen vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart Hardcover – 1 Jan. 1984
5. „[DEUTSCHE PHRASEOLOGIE](https://ugd.edu.mk)“.pdf (ugd.edu.mk)
6. Fleischer, Wolfgang (2001): Phraseologie. In: Fleischer, W. /Helbig, G. / Lerchner, G. (Hrsg

РЕЗЮМЕ

ГАДЖЫЕВА ХАГИГАТ

ФУНКЦИИ ОБРАБОТКИ ПОСЛОВИЦ, ИДИОМ И ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ.

Научное рассмотрение пословиц обусловлено тем, что пословицы представляют большой интерес как для специалистов, так и для обывателей как часть фольклора и просторечия. В немецкоязычном мире латынь, диалект и немецкие пословицы собирались и сохранялись в литературе на протяжении веков в зависимости от возраста. Цели сборников носили в основном образовательный и дидактический характер. Только в XIX веке «Deutsches Sprichwortenlexikon» Вандера — крупнейший на сегодняшний день сборник идиом — приобрел серьезный научный характер в немецком языкознании. Другие важные справочные издания, например. Это соображение проясняет соответствующий статус пословиц в контексте языкового действия. Соответственно, они и должны стать предметом данного исследования с точки зрения языковых рутин. С этой целью, чтобы отличить пословицы от других подобных языковых явлений, в главе 3 сначала будет дано следующее определение. Кроме того, рассматриваются формальные особенности пословиц. Кроме того, принадлежность пословиц к фразеологизмам обосновывается аспектами полилексичности, робастности и идиоматичности, благодаря чему их можно отнести к общей области фразеологии. Наконец, в главе 7 более подробно рассматриваются различные функции пословиц и современное состояние их использования. Работа завершается девятой главой, в которой в окончательном виде подводятся итоги настоящей работы.

Ключевые слова: пословицы, фразеологизмы, различие и место развития, фольклор и просторечие.

SUMMARY

HAJIYEVA HAGIGAT FUNCTIONS FOR PROCESSING PROVERBS, IDIOMS AND PHRASEOLOGICAL UNITS.

The scientific consideration of proverbs is due to the fact that proverbs are of great interest to both specialists and ordinary people as part of folklore and vernacular. In the German-speaking world, Latin, dialect, and German proverbs were collected and preserved in literature over the centuries according to age. The purposes of the collections were mainly educational and didactic in nature. It was only in the 19th century that Wander's *Deutsches Sprichwortenlexikon* - the largest collection of idioms to date - acquired a serious scientific character in German linguistics. Other important reference publications, e.g. This consideration clarifies the corresponding status of proverbs in the context of linguistic action. Accordingly, they should become the subject of this study from the point of view of linguistic routines. To this end, in order to distinguish proverbs from other similar linguistic phenomena, Chapter 3 will first give the following definition. In addition, the formal features of proverbs are considered. In addition, the belonging of proverbs to phraseological units is justified by the aspects of polylexicity, robustness and idiomaticity, due to which they can be attributed to the general field of phraseology. Finally, Chapter 7 takes a closer look at the various functions of proverbs and the current state of their use. The work ends with the ninth chapter, which finally summarizes the results of this work

Key words: proverbs, phraseological units, difference and place of development, folklore and vernacular.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 10.04.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 24.04.2024

**Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dosent Aida Sobor
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**